

ZAGADNIENIE 5

Świecka muzyka renesansu

1) Motet o tematyce świeckiej.

- a) Tematyka: zwykle okolicznościowa lub historyczna.
- b) Budowa, obsada wykonawcza, techniki kompozytorskie, ośrodki – jak w motecie religijnym (patrz zagadnienie 4).
- c) Twórcy:
 - Mikołaj z Radomia „Historigraphi aciem” (napisany z okazji narodzin Kazimierza Jagiellończyka w 1427 roku);
 - Gilles Binchois „Nove cantum melodie” (z okazji narodzin księcia Burgundii Karola, zwanego później Śmiałym);
 - Guillaume Dufay „O tres piteulx” (po upadku Konstantynopola);
 - Johannes Ockeghem „Mort tu as navé” (motet-chanson na śmierć G. Binchois);
 - Josquin des Pres „Nymphes des bois” (lament po śmierci J. Ockeghema).

2) Madrygał.

- a) Tematyka: miłosna, mitologiczna, pasterska, okolicznościowa, satyryczna, opisy przyrody.
- b) Autorzy tekstów: m.in. Petrarca, Pietro Bembo, Jacobo Sannazarro.
- c) Tekst w języku włoskim (w Anglii w języku angielskim), opracowywany zwykle mniej ozdobnie niż w motetach, często sylabicznie.
- d) Budowa madrygału: zwrotkowa, ABA, przekomponowana.
- e) Józef Chomiński wyróżnia trzy okresy w rozwoju tego gatunku:
 - wczesny (1530-50), madrygał zdradza wpływy włoskiej frottoli oraz muzyki ludowej, utrzymany jest w kontrapunkcie nota contra notam, pozbawiony kunsztownych środków techniki polifonicznej; początki eksperymentów z harmoniką: dysonanse i chromatyka; obsada czterogłosowa a cappella; przedstawiciele: m. in. Adrian Willaert, Jacob Arcadelt (wczesne madrygały);
 - środkowy (1550-80): madrygał staje się coraz bardziej kunsztowny, wzrasta ilość głosów do pięciu, stosowane są częściej, niż w poprzednim okresie, wyrafinowane techniki kompozytorskie (polifonia imitacyjna – wpływy szkoły franko-flamandzkiej); obsada a cappella; śmiała harmonika; przedstawiciele: Cipriano de Rore, Orlando di Lasso, w okresie tym działa także G. P. da Palestrina, ale jego madrygały nie odpowiadają powyższej charakterystyce – są bardziej konserwatywne;
 - późny (1580-1620): madrygał posiada pięć lub sześć głosów, obsada wok. oraz wok.- instr. (śpiewakom towarzyszy lutnia lub większy zespół instrumentów); stosowanie chromatyki i dysonansów (Luca Marenzio; Gesualdo da Venosa „Merce grido”, „Moro, lasso”; Claudio Monteverdi „Lamento della Ninfa”), wprowadzanie madrygalizmów (ilustracyjność, zapowiedź retoryki muzycznej), posługiwanie się nowymi technikami, np.: koncertującą (C. Monteverdi „Tempo la cetra” – prototyp kantaty), udramatyzowanie madrygału, podział na role (Orazio Vecchi, Adriano Banchieri). W tym okresie tworzą swoje madrygały także kompozytorzy angielscy: John Dowland (np. „Fine Knacks for Ladies”), Thomas Morley i William Byrd.

3) Chanson.

a) Gatunek uprawiany przez kompozytorów szkoły burgundzkiej, franko-flamandzkiej, a także przez twórców francuskich.

b) J. Chomiński wyróżnia dwa typy chanson:

- paryska, nawiązująca do muzyki ludowej, prosta pod względem budowy i zastosowanych w niej technik kompozytorskich, tekst opracowany sylabicznie, obsada wielogłosowa a cappella; przedstawiciele: Clement Jannequin (autor pieśni onomatopiecznych: „Le chant des oiseaux”, „La guerre”, „La chasse”, „Le rossignol”), Pierre Sandrin.

- franko-flamandzka, z wpływami polifonii niderlandzkiej: oddziaływanie motetu, obsada wielogłosowa a cappella, przedstawiciele: Josquin des Pres, Nicolas Gombert, Clemens non Papa, Orlando di Lasso.

4) Frottola, vilanella.

a) Gatunki pieśniowe popularne we Włoszech w XV i XVI w., trzy- lub czterogłosowe, faktura akordowa, budowa zwrotkowa, wpływy muzyki ludowej, taneczny charakter.

b) Przedstawiciele: Adrian Willaert, Marco Cara.

5) Świecka pieśń wielogłosowa w Polsce.

a) Pieśń o tematyce okolicznościowej do tekstu w języku polskim.

b) Zabytki muzyczne, m.in:

- anonimowa „Pieśń o weselu Najjaśniejszego Króla Zygmunta Augusta”;

- intawolacje pieśni wielogłosowych w polskich tabulaturach organowych: „Zakłamał się tarniem”, „Szewczyk idzie po ulicy”, „Aleć nade mną Wenus”;

- cykl 6 utworów czterogłosowych pt. „Pieśni Kalliopy Słowieńskiej. Na terazniejsze pod Buczyną zwycięstwo” Krzysztofa Klabona, do tekstu Stanisława Grochowskiego.

6) Muzyka instrumentalna.

a) Instrumenty stosowane w renesansie: lutnia, gitara, rodzina wioł; organy, wirginał, kawikord; instr. dęte: flety, szalameje i pomorty, dulciany, cynki (kornety i serpenty), puzony; instr. perkusyjne: bęben, grzechotki, brząkadła; Występowały pojedynczo lub łączone były w zespoły, pełniły rolę akompaniującą, koncertowały z głosami wok. lub przeznaczano je do realizacji utworów czysto instr.;

b) Słynni wirtuozi: John Dowland, Wojciech Długoraj, Jakub Polak, Walenty Bakwark, Diomedes Cato (lutniści); John Bull, William Byrd, Orlando Gibbons, Thomas Morley (wirginaliści angielscy), Claudio Merulo (organista).

c) Gatunki muzyki instrumentalnej:

- ricercar: początkowo instrumentalna transkrypcja motetu, z czasem usamodzielniał się; ricercar uważany jest za prototyp fugi;

- canzona: początkowo transkrypcja chanson i madrygału, zbudowana z szeregu kontrastujących odcinków, często posiada taneczny charakter, prototyp suity barokowej;

- preambulum: pełni funkcję wstępu do utworów wok., posiada charakter improwizacyjny, nierzadko wirtuozowski, oparte jest na przebiegach gamowych i pasażowych;

- toccata (wł. toccare – uderzać): utwór pisany najczęściej na instr. klawiszowe, zbudowany z szeregu odcinków akordowych i figuracyjnych, występujących naprzemiennie;

- wariacje ostinatowe, tzw. grounds, oparte na powtarzającym się w basie temacie, popularne w twórczości wirginalistów angielskich;

- tańce, często łączone w pary (zapowiedź suites barokowej), zwykle pierwszy z nich był wolny, drugi – szybki, np.: chodzony – goniony w Polsce, pawana – gagliarda we Francji, Danz – Nachdanz w Niemczech, passamezzo – saltarello we Włoszech.

d) Zapis muzyki instrumentalnej – tabulatury lutniowe i organowe (tabulatura organowa Jana z Lublina, tabulatura organowa z klasztoru Św. Ducha w Krakowie).

e) Znaczenie muzyki instrumentalnej w renesansie: zdecydowanie mniejsze niż muzyki wok. i wok.-instr.

6) Znaczenie muzyki świeckiej w renesansie.

a) Mniejsza niż religijnej (mniej zachowanych kompozycji, mniejsza ich ranga).